

4. Кубрякова Е.С. и др. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общей редакцией Е.С. Кубряковой. – М., 1997. – 245 с.
5. Лобур Н. Культ землі в українській мові // Дивослово. – 1996. – №3. – С. 22-23.
6. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика / В.А.Маслова. – М.: 2008.–272 с.
7. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А.Стернин. – Воронеж: Истоки, 2001. – 192 с.
8. Слюніна О.В. Концепт *земля* в українській мовній картині світу: лінгвокогнітивне осмислення / О.В.Слюніна // Лінгвістика. Збірник наукових праць. – Луганськ, 2009. – № 1(16). – С.159-169.
9. Шуляк С. Лексична інтерпретація концепту *земля* у поезії Євгена Гуцала / Світлана Шуляк // Вісн. Львівськ. ун-ту. – 2004. – Вип. 34. Ч.ІІ. – С. 249-253.
10. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб. / В.Д.Ужченко, Д.В.Ужченко. – Київ: Знання, 2007. – 494 с.
11. Українські прислів'я, приказки, загадки / Упор. К.І.Приходченко. – Д., 2002. – 288 с.
12. Українські народні прислів'я та приказки. Дожевтневий період. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1963. – 792 с.
13. Фразеологічний словник української мови / Укл. В.М.Білоноженко, В.О.Винник, І.С.Гнатюк та ін. – К.: Наукова думка, 1993. – В. 2 Кн.
14. Франко І.Я. Влада землі в сучасному романі / І.Я.Франко // Зібрання творів: [у 50 т.]. – 1980. – Т.28. – С. 176-195.

The article is devoted to the reconstruction of concept earth on material of phraseological units and paremiaes. Conceptual signs are selected not only present the folk understanding of the phenomenon of earth today, and it is stopped up during different epochs.

Key words: *concept, conceptual sign, phraseological unit, paremiaes.*

УДК 811. 5. 34

Анатолій Поповський (Дніпропетровськ)

УКРАЇНСЬКІ ПРИЗВИЩА З КОМПОНЕНТОМ -ЇД-(-ЇЖ-)

Стаття продовжує цикл публікацій антропонімів української мови, утворених на основі конкретного слова чи його компонента. У ній розглядаються способи творення українських прізвищ із компонентом -їд-(-їж-), визначається семантика антропонімних одиниць та їх роль у духовному житті суспільства.

Ключові слова: *прізвище, прізвисько псевдонім, синонімічні ряди, моделі словотворення.*

Споконвіку людство турбує проблема достатку харчових продуктів, які є життєдайним енергетичним запасом всякого живого організму. Таким для людини на зорі її існування постала їжа, а все істівне мусило закарбуватися

в слові всіх етносів земної планети. Тут маємо розмаїття лексичних одиниць, серед яких своєрідне місце посідають страви, пов'язані з процесом споживання, уподобання їжі, які згодом закріпились за носіями як прізвиська, а потім - прізвища. У сучасних лексикографічних працях (ЕСУМ II 325; РУС III 278; СУМ IV 258-61; ССУМ I 649-651; УЛВН: 149; Яценко I: 237 та ін.) висвітлено етимологію слова «їсти», його словотвірний потенціал, семантичне багатство, синоніміку, фразеологічні утворення тощо, але цілісна характеристика українських антропонімів, пов'язаних із споживанням їжі, на жаль, залишилася поза увагою дослідників. Адже й вони організують певну систему й фіксують особливості українського менталітету, творять феномен національного духу за специфічними ознаками.

Безсумнівно, прізвиськові назви виникли в середовищі живого народно-го мовлення та основі загальноновживаних слів типу *борцюїд, головоїд, дармоїд, кашоїд, молокоїд, м'ясоїд, куркоїд, ракоїд, рибоїд, салоїд, сироїд, юшкоїд* та похідних від них. Вони побутують:

а) у живому мовленні, напр.: *Спасибі за обід, що наївся дармоїд* (Номис: 530). *Тих куркоїдів, як жидів не жили* (Номис: 79);

б) у художній літературі, публіцистиці:

*Це той перший, що розпинав
Нашу Україну,*

*А вторая доконала
Вдову сиротину.
Кати! Кати! Людоїди!
Наїлись обоє!*

(Шевченко: 125)

Його чули колись у цьому степу невиразні, як сама давнина, кімерійці, кобилодоїльці, молокоїди убогі, скіти жорстокі, савромати, аляни, гуни, древні войовничі слов'яни (Чапленко: 5). *А може, вони й про мене так... дармоїдка?...*, зринула в голові підленька думка (Грицюк: 25). *Слова, слова, слова. Я не збагнув спериу буквоїдної лінгвістики. Букви, букви і правила. Але я зрозумів, що слова мають свою душу і натхнення. Є у великих словах якась ойісна сила* (Шаян: 19). *Хоча я (Світлана Пиркало. – А.П.) думаю, що цей постмодерн раніше чи пізніше закінчиться чимось не дуже гарним для самого постмодерну. Власне як було з класицизмом, відродженням, ets., за всіх умов все коли-небудь закінчується самопоїданням, на це вказували і Хемінгвей, і Бродський*

(ДЧ, 2008, № 4: 7). *Дороші бунтували вперше. Півтора тижні тому чотири доби не виходили з сільради, вимагаючи відбудувати знесені будівлі, віддати худобу і реманент, одне слово, повернути все майно, одібане у них у 1934 році. Вказували на портрети товаришів Сталіна, Ворошилова, Калініна, Петровського і кричали: «Люди! Отямтеся! Досить нам годувати паразитів! Це ж бан-*

да! Сіли грабіжники нам на шию і думають лише про себе! Шкуродери! Дармоїди! Перестаньмо оплачувати податки і вони загинуть! Будемо працювати лише на себе!"... (Шкварчук: 5). Тут попри традиційні словотвори з компонентом *-їд-* знаходимо й неологізми у Миколи Зерова "*сонетоїди*" (Зеров: 53) та "*зайвоїди*" у поезії Олександра Зайвого:

*Я– Зайвий, - та від того не зазнався
Про що й повідомляю зайвознавцям,
Хоч Олександр Зайвий не з еліти, –
З'явилися зайволюби й зайвоїди.
Не маю зла на журналіста Зуба
Такі, як Зуб, їдять мене, бо люблять.*
(Зайвий: 3)

Ще дошкульнішою характеристикою набувають новотвори-шпигачки Миколи Лукаша в гумористичній мініатюрі «Увага: акценти!»:

*Він високо в ціні стоїть,
Але по правді менше стОїть:
Проходить як фашистоїд,
А сам по суті – фашистОїд.*

(Лукаш, 36)

Останнім часом у пресі набувають обертів стійкі словосполучення, в яких *-їд-* віддзеркалює економічний рівень нашої країни: *Власне, такий економічний клімат і склався на початку року, то ж Юлія Тимошенко, судячи зі всього, мала твердий намір увійти у серця українських виборців як керівник доброго та щедрого «уряду проїдання». Однак ці надії перекреслила світова економічна криза, яка в своїй українській версії виявилася особливо жорстокою і брутальною* (ШП: 18.02.2009, с.1) або акумулює зміст заголовків публіцистичних та художніх творів, як-от: Володимир Луценко «**Рафаель і юшкоїди або Як не стати тяглом історії**» (Батьківщина, 11).

А в оповіданні Спиридона Черкасенка «Ахметка» цей компонент набуває іншого значення і використовується як просторіччя: *Яка там душа в мухойданіна!**; до якого письменник подає такий коментар: * Так вимовляють робітники слово *магометанин* (Черкасенко: II, 88);

в) у науковій літературі: **Україноїдство**. *Українофобство, україноненавиництво. Та, не зазначивши виразно свого становища, наші парламентарні заступники, з одного боку, лишили себе під знаком питання, з другого – допустили від поручника галицьких москвофілів попарадувати в ролі репрезентанта «австрійської Русі» і дали привід ріжним хоругвоносцям казенного російського слов'янофільства (нерозлучно, звичайно, з таким же казенним україноїдством) розпустити слину на тему «ізолюваності українців серед слов'янства» (2, 67) / див. **україноїд** (Клімчук, 96). Фіксуємо синоніми до лексеми *п е с и г о л о в е ц ь – бесиголовець, велеть-людоїд, сиріод...**

В основу номінації велетень-**людоїд**, **сироїд** покладено вірування українців, що песиголовці їли живих людей (Тяпкіна, 121). «*Головним артилеристом став перший секретар Дніпропетровського обкому партії, член Політбюро ЦК Компартії України О.Ватченко. Він виявився сумлінним виконавцем волі політичного керівництва, яке його вміло використало за рахунок не лише суворової партійної дисципліни, а й тому, що основний негативний образ роману, Володька Лобода, досить влучно «списаний» з деяких штрихів біографії дніпропетровського «юшкоїда»* (Пашенко, 90). Назви, що відображають захоплення кимось, чимось: **Бабойд** (любить жінок) [Наливайко, 53].

Зустрічаються в синонімічних рядах й оцінні композити, що різняться лише однією з частин складного слова: *книгогриз – **буквоїд***; *людожер – **людоїд***; *живодер, живодуп – **живоїд***, *жироїд* (Нагель, 14; СОНОУМ, 52, 63, 39); *людоїд – **головойд*** (Грінч., I, 303); *куркуль, глитай – **мироїд*** (ССУМ, I, 738; СОНОУМ, 67), а також у професійних жаргонізмах, як-от: **▲ внутрішній шахтний дармоїд**, жарт-ірон. Внутрішній шахтний транспорт; група осіб, відповідальна за доставку матеріалу та лісу в шахту (Стешенко, 194) чи в фразеологізованих утвореннях суспільно-політичного тексту службових документів: **** Крихойди з кремлівських буфетів**. Про тих, хто за найменшу плату прислужує вождям Кремля (*Слухайте ви – ...**крихойди** з кремлівських буфетів! Хіба вам говорити до українського народу?*) [Сушко, 87];

г) у публіцистичних творах: ... і коли правда, що се москвофільське прописціанто продиктоване і навіть оплачене з Росії російськими охоронителями і **україноїдами**, то треба признати, що мадам Пошльопкіна і сим разом саму себе висікла (Грушевський, II, 59);

д) досить продуктивно цей компонент виступає як у традиційних, так і нових номінаціях у сучасній періодиці, наприклад: *Чимало років він очолював профспілкову організацію театру ім. Івана Франка. Знаю: у цій нетворчій діяльності його і поважали, і любили не як сумлінного функціонера-**буквоїда**, а як розсудливу, задушевну людину, що опинилася на посаді чиновника. Знали: Розтальний розсудить не за буквою і духом припису, а за судом серця* (Шарварок О.: 7). *Після футбольного матчу збірної Росії та України мій знайомий довго обурювався колофутболієм московським твалтом. Найдошкульніше допекло йому те, що українців називали **«салоїдами»*** (Шарварок: 8), або: *Європа, як беззуба баба, що сидить на припічку і вигріває свої старі кістки і не хоче втрутитися в бандитизм, яким займається мало не щоденно Москва, воюючи зі своїми сусідами, обзиваючи їх то чучмеками, то **салоїдами**, то лісовими недоносками, то фашистами-прибалтами* (Укр. слово: 6); *Перемогу Володимира Литвина не можна назвати тріумфом. 226 голосів "за" жорстокої політичної конкуренції можуть виявитися фатальними, оскільки в майбутньому досягти такого результату буде ще*

важче. Приклад **комуноїда** й екс-спікера Олександра Ткаченка – яскрава ілюстрація (Червак: 1). Даватиме виття криваво, **сироїдно** і різатиме страх, мов небуття вогонь (Чхан: 29). Людям, які звикли постійно ласувати рибними стравами, слід переглянути свій раціон, оскільки минтай, оселедець, сом, щука викликають сумніви щодо нешкідливості. Тому вживати їх занадто часто не слід. Та затямим **рибоїдам** не слід впадати у відчай, адже існують види риб, які можна вживати в їжу, зовсім не переймаючись їхньою екологічною чистотою. Такі риби, як форель, сьомга, осетрові, в забрудненій воді просто не живуть (ЗД.: 20-26.01.2009, с. 3).

Сироїди допускають уживання хліба, тільки приготовленого переважно з необробленого зерна і без дріжджів. На думку **сироїдів**, після термічної обробки умирає життєдайність їжі, знижується вміст вітамінів, мікроелементів, змінюється смак, що вимагає додавання солі, спецій та ін.

Проте **сироїдіння**, як універсальний засіб від усіх хвороб, себе не виправдовує (ВЗ: 8-14.08.2002:6).

Якщо ж ви боїтеся поповніти, з'їдайте на сніданок двоє яєць у будь-якому вигляді. Це стверджують і вчені Луїзіанського університету, провівши експеримент із жінками, котрі страждають від ожиріння. Жінки перебували на низькокалорійній дієті, а на сніданок їм пропонували з'їдати двоє яєць або бекон. Вага двох страв, як і їхня калорійність, - однакова. За вісім тижнів у «**яйцеїдів**» маса тіла зменшувалася на 65 % більше, ніж у їхніх харчових опонентів (ВЗ, 1-7.01.2008:8).

Такі мовні одиниці знаходимо в науковій, навчальній та довідковій літературі, як-от: **н'огт'ойд** "панарицій" (Баденкова: 14), **коропоїд** (УРЕ, 11: 207), **каротиноїди**, **ревматоїдний** артрит (ЗД, 16-22.10.2007, с.6), **жемоїдь** "жерун, обжера" (ЕСУМ: 192), **бузиноїд** < бузин(а) "подібний до О.Бузини". Утім, поки є "**бузиноїди**", пан Гужва та їже з ним будуть на коні й при грошах (ЛУ, 21/ 07, с. 3) [ЛСІ (2007); с. 22]. Селяни вважали: якщо на святого пророка розпочати навчальний процес, то дитина краще засвоюватиме науку, а відтак набереться уму-розуму. З цього приводу казали: "Пророк Наум наведе на ум".

Напередодні Наума батьки одвідували дячка (пізніше – вчителя) і зголошувалися про плату. Вона регулювалась умовою, визначеною звичаєвим правом: за науку сина чи дочки потрібно було забезпечити вчителя дровами на зиму, обдарувати салом чи ковбасами на різдвяні свята, допомагати в нагальних роботах під час жнив. Ввечері до "**кашоїда**" мав прийти хрещений батько з букварем. Посеред хати ставили діжу, застеляли її кожушком, і гість, взявши ножиці, підстригав хрещеника – "щоб добре в голову йшла наука" (Скуратівський: 208).

Цікаві народні словотвори з цими компонентами наявні в живому мовленні говіркових масивів України. Так, наприклад, в буковинських говірках зафіксовано:

ЗАЇДАНКА, -и, ж. Рязанка. Кельм., Сок. *А заїданка знаєте яка?* *То рязанка* (Братанівка Сок.) [СБГ: 131], а в галицьких: **ЇДУНИ** (с.Верхобуж Злч) [Наливайко, 596].

Іноді вони формують заголовки статей: “**Сироїдіння** – аргументи за і проти” (ВЗ: 6), “**Заїди** в куточках рота” (ЗД, 29.06-5.07.2010, № 25, с. 4), “Наші діти *недоїдають* м’яса, риби, молока...”, “**Яка їжа** – такий і інтелект” (ЗД, 22-28.06.2010, № 24, с. 3), “Шлях між *людоїдами*” (Домчин: 8); заголовки художніх творів: “**Славоїди**”, “Тріумф *гичкоїдів*” (Рабенчук: 74, 70); назви збірників, видавництва напр.: “**Дармоїди**” (Логоза: 8); “**Буквоїд**” (ЛБ : 2) і т.п., або використовуються як псевдоніми, наприклад: **Їж** (Павликів., 167) – псевд. воїна ОУН-УПА Михайла Іванка; **Мухоїд** (Дей: 259) – псевд. О.А. Мочаловського; **Неїжмак** (Дей: 268,483) – псевд. М.Ф. Комарова, чи топоніми: ми спокійно проїхали польовими дорогами через село **Несихоїжа**, через ріку Турія (Ромашук: 23).

Семантика розглядуваних загальнономовних лексем досить прозора: **буквоїд** – “формаліст, педант, який надає великого значення дрібницям і за дрібницями не бачать суті” (СОНОУМ : 18), **м’ясоїд** – “той, хто любить м’ясо або харчується ним (на відміну від вегетаріанця)” (СУМ, IV: 839); **сироїд** – “людина, що вживає сире м’ясо як їжу; той, хто любить сир” (СУМ, IV: 201; “**людоїд**” – “1. Дикун, що їсть людське м’ясо; // перен. Про надзвичайно жорстоку людину, схильну до насильства, вбивства; 2. Персонаж казок, що поїдає людей (частіше дітей) [СУМ, IV, 569], **сироїжко** – “той, хто любить їстівні гриби сироїжки” (СУМ, IV: 201); **салоїд** – “той, хто любить сало”, **малоїд** – “той, хто з’їдає мало їжі”, **довгоїд** – “той, хто любить, не поспішаючи, трапезувати”, **ненаїда** – “той, хто постійно хоче їсти чи не наїдається досита”; **об’їда** – “той, хто об’їдається, переїдає”; **дармоїд** – “той, хто живе на чужий кошт, чужою працею” (ССУМ, I: 398); **кашноїд** – “дітлах, який мусив “чимало каші з’їсти, щоб опанувати наукою” (Скуратівський: 209), **кашник** – “питаючийся кашей, подросток” (Яворницький: 348), **короїд** – “жучок-шкідник бурого або чорного кольору, що живе під корою, рідше - в деревині та корі дерев” (СУМ, IV, 296) і т.п. Тих же, хто не любив уживати якихось страв називали **неїжмак**, **неїжпаска**, **неїжхліб**, **неїжкаша** тощо.

Отже, в живомовній стихії українського народу побутували слова, які давали достатню характеристику індивідам щодо споживання певних страв (**борщкоїд**, **короїд**, **ракоїд**, **рибойд**, **салоїд**), ознаки ситості (**об’їда**), своєрідних харчових уподобань (**крейкоїд**, **клейкоїд**, **медоїд**) чи їх несприйняття (**неїж-**

мак, неїжхліб), або темпів поїдання (*скоройд*). Вони закріплюються за носіями як прізвиська, а потім успадковуються за родинами як прізвища. Про це свідчать різноманітні фіксації українських пам'яток XV-XXI ст.

Переважає більшість з них твориться за такою моделлю – іменник + -їд-(-їж-) з єднальним О, Е: *Бабойд* (ХЄХУ, 38.), *Довгоїда* < довго їсти (Реєстр: 262), *Калоїд* (Реєстр: 278), *Коройд* (АА:14; Горп. ПСУ: 310; СПМД: 206; Редько, СУП: 177; УРЕС: 206;), *Кашиїда* (Довідник: 52) *Кашиїдиша* (Наливайко, 350); *Квашойд* (АА:15), *Кресїда* < крейду їсти (Реєстр: 256), *Макоїд* (Горп. ПСУ: 327; Редько: 149; Редько, СУП: 177; СПМД: 255), *Малоїд* (Наливайко, 52, 396; Фаріон: 235), *Маслоїд* (АА: 20; Бористен, 2007, № 10, с. 19; Редько: 153), *Мосейда* < Мосійова їда (Реєстр: 218), *Мукоїд* (Галич: 10; Горп. ПСУ: 327), *Мукоїда* (ВОІВС: 150; ОН МВС України: 226), *Мухойд* (Довідник: 90; АА: 26), *М'ясоїд* (Реєстр: 107, 306; Редько: 162; Січеславський край 11: 2; АА: 30; Сіренко: 254; УРЕС, 11: 567), *М'ясоїдов* (Горп., Корн., 204), *Ракоїд* (МУ: 36; УР, 2000: 17.04), *Салоїд* (АА: 34; Редько: 195; СПМД: 368; Шартавська: 85), *Силоїд* (АА: 35; Редько, СУП: 177), *Сироїд* (Редько: 199; ДПТНУ: 2002; ОН МВС України: 92; Горп. ПСУ: 314, 327; Горп., Корн.: 221; Гумецька: 6; АА: 36; УР, 2000: 23.11), *Серойд* (Січеславський край І: 80), *Скоройд* (СПМД, 387), або іменник + -їд- + суфікс -енк-о: *Куроїденко* (Реєстр: 145), *Макоїденко* (Реєстр: 401), *М'ясоїденко* (Реєстр: 349, 401), рідше прислівник + їж + суфікс -к-а/о: *Сироїжка* (ШП: 24.03.2010, с.7), *Сироїжка* (Горп. ПСУ: 259; Павликів., 102; УР, 2008:20.04); та ін.

Менш поширені є моделі прислівник, займенник + єднальний о + -їд-: *Дармоїд* (Панцьо: 51; Митрополит Лларіон: 277; Редько, СУП: 177), *Дармоїдка* (Грицюк: 23), *Самоїд* (Реєстр: 360; Кравченко: 151) та антропонімічні словотвори: а) заперечна частка: не + ї + л - о; не + їж + суфікс -к-о або + іменник + флексія -а або суфікс -енк-о: *Неїло* (Іваннікова, 263); *Неїжко* / *Неєжко* (СПМД: 290-291), *Неїжмак* / *Неїжмак* (Мета; 4; СП, 9-15.04.2009, с. 4; СПМД: 291; Україна молода: 4; УР, 19.03.2008), *Неїжкаша* (АА: 17), *Неїжпапа* (АА: 10), *Неїжпаска*, *Неїжсало*, *Неїжхліб*, *Неїжхліба* (Горп. ПСУ: 63, 56; Позн.: 294; Редько, ДУП: 164; Реєстр: 33; Яворн.: Т, 190-191), *Неїжхлібенко* (Іваннікова: 234*; Реєстр: 445); б) не + на + -їд - а + суфікси -енк-о-; -ов-ськ-ий: *Ненаїда* (Реєстр: 383), *Ненаїденко* (Реєстр: 393), *Ненаїдовський* (Реєстр: 393); в) префікс об + суфікси -їд-, -чик-: *Об'їдчик* Горпинич ОА: 134); *пере* + їд + суфікс -енк-о: *Переїденко* (Редько: 178; Літ. Україна: 4).

Серед цих антропонімів знаходимо такі, носії яких зробили значний вклад у розвиток української культури й науки: *Коройд* *Олексій Степанович*, економіст, чл.-кор. АН УРСР (УРЕС: 206); поети: *Кашиїда* *Ана-*

толій Федорович; *Мухойд* Микола Данилович; (ПУ:117, 203); борці за незалежність України – Рондзіста Марія Дмитрівна (у дівочтві – *Сироїжка*) [ШП: 24.03.2010, с. 7].

Баденкова В.М. Народна медична лексика Бузько-Інгульського ареалу. – Автореф. кандидат. дис... Запоріжжя, 1999.

Батьківщина – Батьківщина. Громадсько-політичний часопис -Дніпропетровської організації ВО «Батьківщина». – Дніпропетровськ, 2010, 21 січня.

Бористен – Бористен. Літературно-мистецький, публіцистичний та науково-популярний щомісячник. – Дніпропетровськ.

ВЗ – Ваше здоров'я, 2002, 8-14 серпня.

ВОІВС – Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – Одеса, 2001, № 3.

Галич Валентина. Антропонімія рукописної спадщини Олеса Гончара. – Рівне, 1995.

Горп. ПСУ – Горпинич В.О. Прізвища степової України. Словник .Наукове видання. –Дніпропетровськ, ДДУ, 2000.

Горпинич – Горпинич В.О. Ономастика і апелятиви. – Дніпропетровськ. ДДУ, 2000.

Грицюк Степан. Таємні рани провин. Повісті. – К.: “Котигорошко” ЛТД, 1994.

Грінч. – Словарь української мови / Упор. Борис Грінченко: В 4-х томах. – К., 1909.

Грушевський – Грушевський М. Твори: у 50 т. – Львів: Світ, 2002.

Гумецька – Лукія Гумецька. Незабутні імена української науки. Програма всеукраїнської наук. конф. 8-9 лютого 2001 р. – Львів 2001.

Дей О.І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI-XX ст.) – К.: Наукова думка, 1969.

Довідник Спілки письменників України. Адреси і телефони. К.: Український письменник, 1994.

Домнич Василь. Шлях між людоїдами // Народний лікар України, 2000, квітень.

ДПТНУ – Дошка пошани “Они сражались за Родину” Таврійського національного університету ім. В.І.Вернадського, 2002.

ДЧ - Газета «Друг читача».

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 7 т. – К.: Наукова думка, 1982-1985 рр.

Зайвий Олександр. Автопортрет // Січеславський край, 1999, №4.

ЗД. – Газета «Здоров'я і довголіття».

Зеров – Зеров М. Сонети і елегії. – К.: Час, 1990.

Іваннікова – Іваннікова. Фольклористика Півдня України: сторінки історії. – Запоріжжя, 2008.

Клімчук – Лексика публіцистики Михайла Грушевського: Короткий тлумачний словник / укладач Г.П.Клімчук; Криворізький державний педагогічний університет. – Кривий Ріг, 2010.

Кравченко – Кравченко Л.О. Прізвища Лубенщини. – К.: Факт, 2004.

Лагоза Віктор. Дармоїди. – К.: Радянський письменник, 1962.

ЛБ – «Левый берег». Газета Юго-востока Украины, 2009, № 38, 6-12 февраля.
Лит. Україна – Літературна Україна, 1998, 19 березня.

ЛСІ (2007) – Лексико-словотвірні інновації (2007): Словник / К. Коротич, С. Лук'яненко, А. Нелюба та ін.; За ред. А. Нелюби. – Х.: ХІФТ, 2009.

Лукаш – Лукаш М.О. Шпигачки / Післямова Л.Череватенка. – К., : Ярославів Вал, 2003.

Мета. Україномовна газета США. – Філадельфія, 1999, вересень-жовтень.

Митрополит Гларіон – Митрополит Мученик Арсеній Мацієвич. Історична монографія. – Вінніпег, 1964.

МУ – Міліція України. – К. : 1999, №5-6.

Нагель – Нагель В.В. Оцінні найменування осіб в українській мові кінця ХХ- початку ХХІ століття. Автореферат канд. дис...- Дніпропетровськ, 2008.

Наливайко – Наливайко М. Я. Неофіційна антонімія Львівщини: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Марія Ярославівна Наливайко. – Тернопіль, 2011.

Номис М. – Українські приказки, прислів'я і таке інше. – К.: Либідь, 1993.

ОН МВС України – Освіта та наука МВС України: шлях у 10 років. – Дніпропетровськ, 2001.

Павликів. – Наталія Павликівська. Словник псевдонімів ОУН-УПА. – Вінниця: О.Власюк, 2007.

Панцьо С.Є. Антропонімія Лемківщини. – Тернопіль, 1995.

Пащенко – Пащенко В.О. Олесь Гончар і компартійна номенклатура: до джерел конфлікту // Український смисл. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2007, № 1/2.

ПУ – Письменники України: Довідник / Упоряд. Д.Г.Давидюк, Л.Г. Кореневич, В.П.Павловська. – Дніпропетровськ: ВПОП «Дніпро», 1996.-

Рабенчук – Рабенчук Володимир. Сходження на вулкан // Січеслав. Літературно-мистецький та публіцистичний часопис Національної Спілки письменників України. – Дніпропетровськ, 2008, № 4, вересень-грудень.

Реєстр. – Реєстр війська Запорозького 1649 р. – К.: Наукова думка, 1995.

Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ. – К.: Радянська школа, 1968.

Редько, СУП – Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. - К.: «Наук. думка», 1966.

Ромащук Василь. Спогади поручника “Черноти”. Бібліографічний нарис. – Запоріжжя, 2002.

РУС – Русско-украинский словарь. В 3-х т. – К.: Глав. Ред. УСЭ, 1981.

СБГ – Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В.Гуйванюк. – Червінці: Рута, 2005.

Сіренко Володимир. Ватчина. Роман. Машинопис. – Дніпропетровськ 1990.

Січеславський край, I – Січеславський край, 1997, №5, березень.

Січеславський край, II – Січеславський край, 1997, №8, квітень.

Скурятівський В. Святій вченості // Українська мова, 3б. Текстів для переказів на вступних екзаменах у загальноосвітніх закладах. Мацько Л.І., Мацько О.М., Караман С.О., Сидоренко О.М. та ін. – К.: Магістр – S, 1998.

СОНОУМ – Попова І.С., Корольова В.В. Словник оцінних найменувань осіб української мови. – Дніпропетровськ: Пороги, 2009.

СП – Слово Просвіти.

СПМД – Російсько-український словник прізвищ мешканців м. Дніпропетровська / Авт. - упоряд. Т.С.Пристайко, І.С.Попова, І.І.Турута, М.С.Ковальчук / За загальн. ред. проф. Т.С.Пристайко. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007.

ССУМ – Словник синонімів української мови: У 2-х т. – К.: Наукова Думка, 2001.

Стешенко – Стешенко Д.В. Короткий словник професіоналізмів і професійних жаргонізмів шахтарів селища Володарська Свердловського району Луганської області // Лінгвістика. Збірник наукових праць Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009, № 3.

СУМ – Словник української мови. В 11 т. – К.: Наукова думка, 1971-1980.

Сушко – Сушко О.І. Функціонування фразеологічних одиниць у текстах службових документів першої половини ХХ століття. Навчальний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / За науковою редакцією доктора філол. наук, академіка, члена Президії АН вищої освіти України Ю.Л.Мосенкіса. – 2-ге видання, доповнене. – Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2010.

Тяпкіна Н.І. – Демонологічна лексика української мови. Дис... канд. філол. наук. - Запоріжжя, 2006.

Україна молода, 1995, 7 березня.

Укр. слово – Черногуз Олег. Відкритий лист до Європарламенту. Копія – В.Ф.Януковичу // Українське слово. Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик, 24-30 березня 2010, № 12.

УЛВН – Українська літературна вимова і наголос. Словник-довідник. – К.: Наукова думка, 1973.

УР – Українське радіо.

УРЕС – Український радянський Енциклопедичний словник. В 3-х т. – К.: Гол. Ред. УРЕ АН УРСР, 1966-1968.

Фаріон Ірина. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці ХVІІІ – початку ХІХ століття. З етимологічним словником. – Львів: Літопис, 2001.

ХСХУ – Хто є хто в Україні. – К.: Вид-во «К.І.С.», 2006.

Чапленко Василь. Чорноморці, або кошовий Харко з усім товариством. – Нью-Йорк, 1957.

Черкасенко Спиридон. Твори: В 2-х т. – К.: Дніпро, 1991.

Червак Богдан. Канівська пастка // Українське слово, 2002, 30 травня – 5 червня.

Чхан Михайло. Легенди про козаків. – Дніпропетровськ: Січ, 1991.

Шарварок Олександр. Сало – воно і в Москві сало // Літературна Україна, 1999, 11 листопада.

Шарварок О. Артист // Літературна Україна, 2007, 11 січня.

Шартавська О.В. Українські прізвища з негативним забарвленням. Дипломна робота. – Дніпропетровськ, ДДУ, 1997.

Шаян Володимир. Віра предків наших. – Гамільтон – Канада, 1987.
Шевченко Тарас. «Я так її, я так люблю...»: Вибрані вірші та поеми / Упорядкув. і прим. М.М.Павлюка; вст. ст. М.Г.Жулинського. – К.: Либідь, 2004.
Шкварчук Володимир. Мужність нескорених // Бористен, 1997, №4, квітень.
ШП – Газета «Шлях перемоги».
Яворницький Д.І. Словник української мови. – Катеринослав: Слово, 1920.
Яценко І.Т. Морфемний аналіз. Словник – довідник: у 2-х т. К.: Вища школа. 1980-1981.

This article continues cycle of published works about anthroponimes of Ukrainian language. Anthroponimes were built on the base of special word or its components. Ways of Ukrainian surnames' building with components (-їд-, -їж-) are considered in the article. Semantics of anthroponimes' units is defined. Their role in inner life of society is investigated.

Key words: *synrname, nickname, pseudonym, synonymis lines, patterns of word building.*

УДК 811.161.2'373.45

**Богдан Пристай,
Галина Пристай (Дрогобич)**

АКЦЕНТНЕ ЗАСВОЄННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У роботі досліджуються шляхи уніфікації наголосу в запозичених словах сучасної української мови. Матеріалом послужили джерела XVI-XVIII ст., словники XIX-XXI ст., сучасна і класична поезія. Зроблено висновки щодо нормативності наголосу в конкретних лексемах, співвідношення варіантів, деяких теоретичних аспектів засвоєння запозичених слів.

Ключові слова: *наголос, акцентні варіанти, акцентна норма, рекомендований наголос, запозичення.*

Українська мова в усі часи поповнювала свій лексичний фонд цілющими джерелами з інших мов. Цей процес особливо активно проходить в останні роки. Збагачення, як правило, відбувається лексемами, котрі відповідають світовій цивілізованості, культурі та вмотивовані відсутністю українських слів на позначення певних реалій.

Запозиченням властива своя акцентуаційна модель. Потрапляючи в лексику української мови, вони пристосовуються: одержують її наголос, зберігають свій первісний чи акцент мови-посередника. На якомусь етапі освоєння цей процес супроводжується виникненням двоякого наголошення. Нові акцентні варіанти з'являються на тих складах, на яких вони